Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Тыва область болгаш Кызыл хоорай комитеттериниң, ажылчы чоннар депутаттарының область Совединиң органы

1925 чылда үндезилетинген

1954 АВГУСТ 18 СРЕДА № 165 (3102)

ӨРТЭЭ 20 КОП.

БӨГҮНГҮ СОЛУНДА:

Бүгү-эвилелдиң көдээ ажыл-агый делгелгезинде (1 арын).

Чаа кур болгаш куруккан черлериң шилилгези (1 арын).

В. Владимиров. — Марксизм-ленинизм базис болгаш настройка дугайында (2 арын).

Элбекшилдиң курлавыры (3 арын).

А. Лепешкин. — Совет Тываның 10 чыл оюнга уткуштур (3 арын).

С. Алеет. — Дүжүт ажаап алышкынынга ынчаар белеткениң болбас (3 арын).

Р. Васильев. — Делгелгеже (3 арын).

«Улустар аразынга тайбыныны быжыглаары дээш» деп делегейниң Сталинчы шаңналын чили шүлүкчү Павло Нерудага тывысканы (4 арын).

А. Онисимова — Чаш уругларны ижин-шейүнду зарыгларындан камгалаары (4 арын).

Чехословакияның көдээ ажыл-агыйының механизациязы (4 арын).

МАР-ның улус ажыл-агыйының чедишкини (4 арын).

Алияның улустарының чаңгыс эви болгаш кады ажылдажылгазы дээш (4 арын).

Парлалганың доктаамал хүлээлгези

Үлетпүрүүн болгаш көдээ ажыл-агыйның чаартыкчыларының дуржулгазы болза, совет улустуң улуг байлаа, национал эртинези болур. Эртемниң болгаш мурнакчы дуржулганың чедишкиннерин угаангыр пропагандалаарын болгаш бүдүрүлгеже калбаа-биле нептередирин Коммунистиг партия чурттуң мурнунда турар соруулгаларны чедишкинниг шиитпирлээринің чугула баштайгы белеткели кылдыр көрүп турар.

Бистиң үевисте ажыл-агыйны мурнакчы бүдүрүлгелериниң, колхозтарның, МТС-териниң болгаш совхозтарның дуржулгазының учёду чокка, чаартыкчыларның чедишкиннериниң учёду чокка чорудары дээрге,—ол бүдүрүлгени хожудаашкынга чаягаар-ла арттырары болур. Ажылчын ангының болгаш колхозчу тараачыннарның хөй миллион массаларын чаартыкчыларның дуржулгазы-биле чепсеглээри—күрүнеңиң чугула улуг хераа.

Күш-ажылдың мурнакчы аргаларын пропагандалаарының күчүлүг чепсээ болза, бистиң парлалгавыс болур. Албан черлериниң дужаалдары болгаш айтыышкынары кайы хире-даа эки болза олар мурнакчы дуржулганы солунга, журналга, брошюраға тодаргай, билдингир чыылдарындан артык саалдарлыг күштүг болуп шыдавас.

Мурнакчы дуржулганы парлалгага пропагандалаарының болдунар улуг аргаларын Бүгү-эвилелдиң көдээ ажыл-агый делгелгези берип турар, ында көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң бүгү адырларының талазы-биле эң эки чедишкиннер делгетинип салдынган. Гектар бүрүзүнден 30 болгаш оон хөй центнер кызылтасты алган совхозтар болгаш колхозтар делгелгениң киржикчилеринде бар. Гектар бүрүзүнден 30—35 центнер чиг хөвенни бүдүн районнар чыып ап турар. «Караваево» совхозта инек бүрүзү эрткен чылын ортумаа-биле 6120 килограмм сүт берген, а «Комса» деп шолалыг инек 13,5 мун ажыг килограмм сүт берген. Ставрополь крайның Левокумский районунда «Кызыл будённовчу» колхозка хамааржып турар № 171 хойдан кыргаан дүк 23,2 килограмм болган. Черниговский областың Черниговский районунда «Чаа шлях» колхоз эрткен чылын тарыыр черниң 100 гектар бүрүзүнден хамаарыштыр 54,7 центнер хаван эъдин алган. Делгелгеде оон-даа өске чеже кайгамчыктыг чедишкиннерни албаан дээр ону!

«Ленинниң чагыглары» колхозтуң хову ажылдакчызы эш Мальцевтиң дуржулгалары дыка хөй районнарның көдээ ажыл-агыйының мурнунга улуг перспективаларны ажыглап турар, эш Мальцев бедик болгаш доктаамал дүжүттү алырынга дөгүм болур кылдыр хөрүн сайзырадырының болгаш тарылга чорударының чаа-чаа аргаларын ажыглаан.

Делгелгениң киржикчилериниң дуржулгазын бүгү колхозтарның, МТС-териниң болгаш совхозтарчың ажылының практиказынче калбаа-биле нептередири болза, социалистиг көдээ ажыл-агыйны улам ыңай көдүреринің күчүлүг үнер дөзү болур. Ынчалза-даа бистиң хөй-хөй солуннарывыс делгелгениң киржикчилериниң дуржулгазын багай пропагандалап, оларның бижээн үүлдерин болгаш экскурсантыларның чугааларын ховар парлап турарлар. Көдээ ажыл-агыйның мурнакчыларының дуржулгазын ылаңгыя «Советская Литва» болгаш «Туркменская искра» деп республика солуннары, база ол ышкаш «Тамбовская правда», «Кировская правда» болгаш Смоленскиниң «Рабочий путь» деп область солуннары кошкак чырыдыш турар.

Мурнакчы дуржулганың болгаш чаартыкчыларның дугайында парлалгада үнүп турар үүлдер база корреспонденциялар кыры-биле алдынган эренгей шинчилиг болуп тұрар. Оларда фамилиялар адатынып, сан чурагайлар чыскаатынып турар, ынчалза-даа кол-ла үүлдүң дугайын—бедик түңнелдер канчаар чедип алдынган дугайын чугаалавайн турар. Мурнакчыларның чедишкиннериниң дугайында чугаа аңаа үүгле диригге дуржулга ажыттынганда, чедишкинни чедип алганының аргалары айытынганда ынчан ажыктыг болур. Кижилер үүлдү номчаап, чаартыкчыларның дуржулгазын херек кырында канчаар ажыглап болурул дээрзиниң дугайында тодаргай билиишкинни алган турарын чедип алыры чугула.

Парлалга күш-ажылдың мурнакчы аргаларын чүгле пропагандалаар эвес, харын база бодунга чаяатынган бүгү-ле аргалар-биле оларны практикага, бүдүрүлгеге нептередирин чер болганга чедип алыр хүлээлгелиг. Ынчаарга ол чорукту амдан, бөгүнден эгелеп кылыр херек. Бо хүннерде солуннарның кичээнгейниң төвүнге дүжүт ажаап алышкынын, белеткелдерни болгаш көдээ ажыл-агый продуктуларының садып алышкыннарын организастаары, күскү чер аңдарылгазы, күзүн чажар культураларны тарыыры, мал чеминиң белеткели дээн ышкаш ындыг эң чугула айтырыглар турар ужурлуг. Көдээ ажыл-агыйның мурнакчыларының дуржулгазы бүгү колхозтарның, МТС-териниң болгаш совхозтарның ажыглаар үүлү болу берген турарын чедип алыр херек. Эртемниң болгаш мурнакчы практиканың чедишкиннерин бүдүрүлгеге калбаа-биле нептередиринге шаптык болуп турар кижилерни чидин-биле шүгүмчүлезе чогуур.

Социалистиг үлетпүрүүн мурнакчыларының болгаш чаартыкчыларының дуржулгазын пропагандалаар талазы-биле парлалганың мурнунда харыысалгалыг соруулгалар туруп турар. Бүдүрүлгени организастаарда эң дээре бүдүрүлге черлериниң мөөңнеп алган үнелиг дуржулгазы бар турар дерилгелер-биле, херек кырында бар шөлдерге продукцияны күштүү-биле улгаттырар, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн дыка бедидер арганы бистиң үлетпүрүвүске берип турар.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң эргежок чугулазының дугайын парлалгада дыка хөй чугаалап турар. Ынчалза-даа ону экономиканың айтырыгларын бодамчалыг өөренип көрбейн, ниити хевирбиле кылып турар. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң тодаргай аргаларын солуннарга болгаш журналдарга көргүзер херек. Чаартыкчыларның чедишкиннерин пропагандалавышаан, парлалга—техниканы максималдыг ажыглаарынга, бүдүрүлгениң технологиязын сайзырадырынга, күш-ажылды эң эки организастаарынга, комплексилиг механизастаашкынны бүдүрүлгеже нептередиринге, ажылчыннарның мергежилин бедидеринге деткимче көргүзер хүлээлгелиг.

Металлды дүрген кезериниң, шахталарга ажылды график ёзугаар чорударын организастаарының, металлды дүрген эзилдирер аргаларның болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринге, продукцияны үндүрерин улгаттырарынга, оон шынарын бедидеринге дөгүм болуп турар өске-даа хөй-хөй дешилгелиг эгелээшкиннериң талазы-биле ажылчыннарның, инженерлериниң, техниктериниң чогаадыкчы күжениишкиннерин парлалгага бүгү хемчегбиле деткиири чугула.

Мурнакчы дуржулганы парлалгага калбаа-биле чыыдарда редакциялар ол дуржулганың тургузукчуларын, чаартыкчыларны, үлетпүрүүн болгаш көдээ ажыл-агыйының мурнакчы кижилерин боттарын хаара тырттар хүлээлгелиг.

Ажылдың эң эки үлегер-чижектерин нептередири бот шүгүмчүлелди болгаш адаандан өрү шүгүмчүлелди калбартып нептередири-биле эң сырый харыызаалыг. Четпестерни шиитпирлиг сойгалап илередири, ажылчы чоннарның чогаадыкчы идепкейинге шаптык болуп турар моондактарны чайладырын чедип алыры, чаартыкчыларның оруктарын дуглап турар бюрократтарны, ыңжыметтерни сойгалап илередири эргежок чугула.

Мурнакчы дуржулганы пропагандалаары болза, кыска үениң кампаниязы эвес, а парлалганың доктаамал хүлээлгези болур. Солуннар болгаш журналдар ол херек-биле шудургу болгаш хүн келген тудум-на чүткүлдүг, билиг мергежилдиг ажылдаар хүлээлгелиг.

(«Правданың» август 16-дагы мурнуку үүлү).

Чаа кур болгаш куруккан черлериң шилилгези

АЛМА-АТА. Казах ССР-ниң Көдээ ажыл-агый болгаш совхозтар министерствозунуң чер таарыштырылгазының үш чүс хире шинчилел бригадалары 1955 чылга тарылгага киирер чаа кур болгаш куруккан черлериң шилилгезин ам чорудуп турар. Бригадаларда чер таарыштырыкчылары, агрономнар, хөрүн шинчилекчилери, гидротехниктер, эртемденнер бар.

Ажыглалга киирери-биле бүдүн чартык миллион гектар үнүш-дүжүткүр черни шилип алган, оларның дыка хөйү Кустанай болгаш Павлодар областарда чыдар.

Шилип алдынган черлерни картага демделгээн. Хөрүннүң характеристиказын болгаш оларның агро бүдүрүкчүлүг ужурдузазын, суг дөстерин айыткан.

(СЭТА).

Бүгү-эвилелдиң көдээ ажыл-агый делгелгезинде

«Чер ажылы» павильонга көрүкчүлерниң кээри бүгү хүннүң дургузунда соксавайн турар. Уралдан, Ыраккы Чөөнчүктен, Поволжье областарындан келген экскурсантылар, Москва чоогунуң колхозчулары, найыслалдың чурттакчылары кээп турар. Хүннүң-не маңза эдээн каш он-он организастыг экскурсиялар болуп турар.

Павильонда көдээ ажыл-агый культураларының дужуттуун бедидериниң өске аргаларының аразында тарылганың мурнакчы аргаларын калбаа-биле пропагандалап турар. Оларны көргүзери-биле тускай залды тургускан. Оон делгеглериниде тараа культураларының кызыы одуруглай болгаш хана-карактай тарылгазының артык күштүүн бүгү тала-биле көргүскен.

Паннода чуруп көргүскен шөлдү янзы-бүрү аргалар-биле тараан. Оон кожазында көргүзүг чурагайлар. Краснодар крайның Кореновский районунуң Киров аттыг колхозунга эрткен чылын аная тарылганың участоктарындан гектардан 21,5 центнер күзүн тараан кызылтасты алган, а кызыы одуруглуг участоктардан 23 центнерни алган. Горький областың Городецкий районунуң «Красный маяк» көдээ ажыл-агый артели аная арга-биле тараан шөлдерден 17,3 центнер чазын тараан кызылтасты алган, а кызыы одуруглуг шөлдерден 19,7 центнер чазын тараан кызылтасты алган.

Кызыы одуруглуг сеялкалар чедишпейн барган таварылгада мурнакчы ажылагыйлар тараа культураларының тарылгазынга аная сеялкаларны хана-карактай чаштырарынга ажыглап турар. Ол чорук тарааның дужудун дыка бедидеринге база дузалап турар. Ол арганы ажыглап турар колхозтар болгаш совхозтар гектардан 3-тен 4 чедир центнер күзүн болгаш чазын тарыыр кызылтасты немей ап турар.

Көдээ ажыл-агый артелиниң мурнакчылары сөөлгү чылдарның дургузунда тарылганың хана-карактай тарыыр аргаын сайзырангайжыткан. Ынчангаш тракторларның аная куруг чоруур чоруун кызырган. Тарылга агрегаттарының бүдүрүкчүлүү улгадын турар болгаш кывар үүлдүн чарыгдалы 15—20 хуу эвээжеп турар.

«Тараа» павильонда ол ышкаш тарылганың чаа аргаларын чедишкиниг ажыглап турар дыка хөй ажыл-агыйларны делгеп көргүскен. Николаево областың бүгү Баштанский району делгелгениң киржикчизи. 1952 чылда күзүн тараан кызылтастың ортумак дужулу гектардан 27,7 центнер болган. Ол районда тараа культураларының улуг шөлүн хана-карактай болгаш хана-карактай-диагоналдыг арга-биле тарып турар.

Экскурсантылар павильоннарның материалдарын улуг кичээнгей-биле өөренип турарлар. Орлов областың көдээ ажыл-агыйының бөлүк ажылдакчылары хана-карактай-диагоналдыг тарылганың техниказы-биле танышкаш, ону бодунуң ажыл-агыйынга ажыглаар деп шиитпирлээннер.

Молдав ССР-ден, Бурят-Моол АССР-ден, Новгород болгаш өске-даа областардан келген экскурсантылар ол ышкаш тарылганың чаа аргаларын эң-не калбаа-биле ажыглаарын медеглээннер.

Экскурсоводтар ол темаларга беседаларны чоруткаан, тарылганың хуусаалларының шиитпирлиг ужур-дузазын демделеп турарлар. Кажан тарылганы чогуур өйүнде болгаш кыска хуусаада чоруткан үеде бүгү агротехниктиг хемчеглер эки түңнелдерни бээр.

Тарылга мурнунда болгаш соонда хөрзүнүү каток-биле таптатканы дужут бедишкининге, ылаңгыя ховулуг районнарга бедик дужутту өстүрүнге арганы берип турар. Хову ажылдакчызы чаартыкчылар тарылгага улам-на ажыктыг аргаларны ажыглап турарлар. Оларның бирээзи болза, хөрзүнге үрезин-биле кады гранулирлээн суперфосфатты төп турар. 50 азы 100 килограмм минералдыг удобрениени бир гектарга төгерге ол күзүн тарыыр кызылтастың азы көктараанын үш центнер хире немелде дужудун берип турар.

Москва чоогунуң Максим Горький аттыг совхозунга хөй чылдарның дургузунда ногаалларның сырый олуртулгазын чедишкинни-биле ажыглап турар. Редис, шпинат, укроп тараан шөлге орай олуртур капустаны олуртуп турар. Ол чорук дыка хөй санныг ногааларны немей алырынга дузалап турар. Ногаа ажаалдазынга үнүп турар күш-хүннериниң чарыгдалын дыка кызырып турар.

Картофель олуртулгазының болгаш кукуруза тарылгазының дөрбелчин-уланчак аргазын, а ол ышкаш ногаа культураларының дөрбелчин арга-биле тарылгазын болгаш олуртулгазын экскурсантылар улуг кичээнгей-биле өөренип турарлар.

Павильоннарга тарылганың мурнакчы аргалары-биле экскурсантыларның танышканының соонда экспонат участоктарында, а ол ышкаш тарылганың чаа аргаларынга хереглетинер машиналарны көргүскен шөлдерде беседалар үргүлчүлеп турар.

Көдээ ажыл-агыйның мурнакчыларының өөредилгезин делгелгениң бүгү салырларында чорудуп турар. Август 10-да колхозтарның культура бажыңынга Москва областың Луховицкий районунуң Сталин аттыг колхозунуң даргазы, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры эш Генералов чүве чугаалаан. Чылганнарга бодунуң колхозунуң ажылдарының дуржулгалының дугайын ол чугаалаан.

«Манежтиң» лекция залынга Москва чоогунуң «Холмогорка» совхозунуң кадарчызы эш Петров одарны эң эки-зи-биле ажыглаарының дуржулгазының дугайында беседаны кылган. Оон соонда Москва чаныныың «Александрово» совхозунуң директору эш Щербакова сүттүн үстүг болурун бедидериниң методтарының дугайын чылганнарга чугаалаан.

* * *

Августуң 11-де Бүгү-эвилелдиң көдээ ажыл-агый делгелгезиниң хөй-хөй экскурсантыларының ажыл хүнү беседаларга болгаш лекцияларга баарындан эгелээн. Баштай административтиг корпуска делегей байдалының дугайында лекция болган. Культураның колхоз бажыңынга Москва чоогунуң Ленинский МТС-тиң директору эш Ляпунов хөй санныг бөлүк колхозчуларга болгаш агрономнарга хову ажылында болгаш ногаа ажылында ажылдарның калбак механизациязын МТС-тиң канчаар чедип алганының дугайын чугаалаан.

Украинаның, Казахстанның, Туркменияның болгаш Ставрополь крайның үүс-чүс колхозчу база совхозчу ногаачылары Манежке чылганнар. Хойларның чаа уксаалларының дугайында көдээ ажыл-агый эртемниң доктору, Сталинчы шаңналдың лауреаты В. А. Бальмонт оларга илеткел кылын берген. Оон соонда делгелгеде көргүстүнген эң эки уксаалларның карын дүктүг хойларын чылганнарга көргүскен.

Көдээ ажыл-агый эртемниң чедишкиннерин болгаш колхозтарның, совхозтарның база МТС-териниң чаартыкчыларының эң-не байлак дуржулгазын экскурсантыларына танытыларының талазы-биле улуг ажыл делгелгеде калбарган.

Делгелгениң директорунуң оралакчызы эш Беляевтиң СЭТА-ның корреспондентизинге дыңнатканы болза:

— Көдээ ажыл-агый будүрүлгезиниң эң чугула айтырыгларының талазы-биле лекция залдарынга хүн-бүрү 4—5 лекцияларны номчуп турар. Дуржулга солчурунуң талазы-биле павильоннарга мурнакчыларның ужуражышкыннарын организастап турар. Лекцияларны болгаш беседаларны эртем ажылдакчыларындан аңгыда чурттуң эң дээре колхозтарының даргалары эштер Пузанчиков, Малинина, Орловский, Чеховский, колхоз будүрүлгезиниң мурнакчылары — Социалистиг күш-ажылдың Маадыры саанчы эш Коврова, Москва чоогунда «Холмогорка» совхозтуң инек кадарчызы эш Петров болгаш оондаа өскелер база кылган. Павильоннарда чорудуп турар беседалар кыска метраштыг кино чуруктарны көргүзери-биле үдетиниң турар.

Үнеледдер дептерлериниде экскурсантыларының артырып турар бижимелдери болгаш күзәшкиннери делгелгениң ажылдакчыларынга өөрүп четириишкинни илереткен болуп турар.

Ынчалза-даа делгелгениң ажылының баштайгы хүннериниде эдээн хөй боттуг четпестер илерээнин эш Беляев демделээн. Аңгы-аңгы черлерге бөлүк экскурсантылар янзы-бүрү тускай эртемниң ажылдакчыларындан тургуспушаан, оларны шилип алырынче кичээнгейни салыры чугула. Ол чорук экскурсантылар делгелгеге турганының үезин улуг ажыктыг кылдыр ажыглаар арганы бээр.

Павильоннарның экскурсантыларынга чорудуп турар беседаларның шынарын бедидеринче улуг кичээнгей салдынган. Павильоннуң удуртукчулары делгелгеге келип турар чаартыкчылар-биле харыызааны тургузуп, боттарының ажыл-агыйларында мурнакчы дуржулганы нептередириниң планнарын тургузарының талазы-биле оларга дузалаар кылдыр айтымышкыннарны берген. Делгелгениң киржикчилериниң дуржулгазын чырыдып турар брошюраларны болгаш павильоннарже баар оруктар айтыр үүлдерни парлап үндүрүп турар. Ол материалдар экскурсантыларның өөредилгезинге улуг дуза болур.

(СЭТА).

Бүгү-эвилелдиң көдээ ажыл-агый делгелгези. ЧУРУКТА: «Көдээ ажыл-агый ның механизациязы болгаш электрифика циязы» деп павильонуң кол залында. (СЭТА-ның пресслишези).

Марксизм–ленинизм базис болгаш надстройка дугайында

Маркс биле Энгельстиң эң-не баштай чогаадып кылганы базистиң болгаш надстройканың билиишкини болза, төөгүнүн материалистиг билиишкиниң эге чүүлү болуп турар. Марксизмниң үндезилекчилери, ниитилелде өске бүгү харылзааларын тодарадып турар кол, баштайгы эге харылзаа байдалдар болур кижилерниң экономика, бүдүрүлге талазы-биле харылзааларны ниитилел амыдыралының бүгү талаларындан аңгылаашы, ооң-биле чаягаар-төөгүлүг чорудуушкун болур ниитилелдиң хөгжүлдезин билип алырына быжыг үндезинни тургусканнар. Ооң ачызы-биле ниитилелдиң төөгүзүн, ниитилел амыдыралының хөгжүлдезиниң дүрүмнерин өөренир эртемче шилчий берген.

Ниитилел дугайында марксисчи-ленинчи эртем болза, ниитилел хөгжүлдезиниң объективтиг хоойлуларын ханызы-биле ажыткаш, делегейниң революстуг чаартылгазы дээш, коммунизмниң тиилелгези дээш демиселдиң күүчүлүг идейлиг чепсээн партизызына берген.

Базистиң болгаш надстройканың ылаңмын тодаргайлаашкынын «Политиктиг экономияның шүгүмчүлелинге эге чүүл» деп чүүлүнге К. Маркс берген. Маркстың бижээни болза, «Боттарының амыдыралының ниитилел бүдүрүлгезинге кижилер болза, оларның материалдыг бүдүрүкчү күштериниң хөгжүлдезиниң чогуур чадазынга дүгжүп турар, чогуур эргежок чугула, оларның күзел-соруундан хамаарышпас харылзааларга—бүдүрүлге харылзаларынга кирерлер. Ол бүдүрүлге харылзааларының ниити каттыжылгазы, ниитилелдиң экономиктиг структуразы (тургузуу) реальдыг боттуг базис болуп турар, ооң кырында юридиктиг болгаш политиктиг надстройка туруп турар болгаш реальдыг базиска ниитилел медерелинің чогуур хевирлери тааржып турар» (К. Маркс, Ф. Энгельс. Шилиң алдынган чогаалдар, том 1, арын 322).

Маркстың ооң ыңай айытканы болза, ниитилелдиң материалдыг бүдүрүкчү күштери бодунуң хөгжүлдезиниң кайы-бир чадазында бүдүрүлге харылзаалары амдыгаа чедир-ле хөгжүп турганы, туруп турар бүдүрүлге харылзаалары-биле чөрүдээге чедип келир. Ол бүдүрүлге харылзаалары бүдүрүкчү күштериң хөгжүлдезиниң хевирлериниң оларның кинчилелдериниче хуулаа берип турар. Ынчан базарга социалдыг революцияның үеэи келир. Экономиктиг үндезиннериниң өскерлиишкини-биле бүгү улуг надстройкага улуг-даа бол, бичe-даа бол дүргедээшкинниг эргилде болу бээр. Ниитилел хөгжүлдезиниң төөгүлүг кол идеяларын ханы билириниң үндезинге Маркс болза, капиталистиг тургузуунуң революсчу ёзу-биле чок кылырының болгаш чаа социалистиг тургузугге шилчиириниң чайлаш чогунуң дугайында гениальдыг түүнелге келген.

* * *

Материалдыг чүүлдериниң бүдүрүлгезиниң аргазы болза, ниитилелдиң материалдыг амыдыралының условиезиниң системазында, ниитилел тургузуунуң характерин, ниитилелдиң бир тургузугдан өскезинче хөгжүп кирерин тодаргайлап турар шак ындыг кол күш болур деп марксизм-ленинизм өөредип турар. Бүдүрүлгениң аргазынга өскерлиишкиннер бүгү ниитилел тургузуушкунунуң, ниитилелдиң бүгү политиктиг болгаш сагыш-сеткил өскерлиишкинин чайлаш чок болдурун турар.

Бүдүрүлге аргазы материалдыг чүүлдерни бүдүреринiң чорудулгазынга бүдүрүкчү күштериниң болгаш бүдүрүлге харылзааларының чаңгыс-аай чоруунуң боттанылгазы болбушаан, оларның кайызын-даа ыяавыла хаара тудуп турар. Ооң-биле кады бүдүрүлге аргазының ийи талаларының чаңгыс-аай чоруун оларның каттыжышкыны ийикпе, азы ниитилел бүдүрүлгезиниң бир талазын өскези шуут-ла чагырын алканы ол кылдыр билип база болбас. Бүдүрүкчү күштер-биле бүдүрүлге харылзаалары бот-боттарындан үзүлбес харылзаалыг болуп тура, олар ынчалзажок ниитилел бүдүрүлгезиниң ийи ылгалдыг талаалары болуп турарлар, чүге дээрге, олар чергелешкек ийи ылгалдыг харылзааларны: (бүдүрүкчү күштер) болгаш материалдыг чүүлдерни бүдүрериниң чорудулгазынга кижилериниң бот-боттарынга хамаарылгаларын (бүдүрүлге харылзаалары) илергейлеп турарлар. Ынчангаш, олар ниитилел бүдүрүлгезиниң черле ийи янзы ылгалдыг талаалары болуп турарының ачызы-биле, олар бот-боттарынга саңлдарлыг болуп турарлар.

Бүдүрүлге аргазынга бүгү өскерлиишкиннер кажан-даа бүдүрүкчү күштериниң өскерлиишкиннериниңдеи болгаш хөгжүлдезиниңдеи, хамыктың мурнунда, бүдүрүлгениң чешсектериниң өскерлиишкиннериниңдеи болгаш хөгжүлдезиниңдеи эгелээр. Ынчалза-даа, бүдүрүкчү күштерде ол өскерлиишкиннер ниитилелдиң политиктиг болгаш сагыш-сеткил амыдыралының характеринге мырыңай шуут эвес, а кижилериниң бүдүрүлге болгаш экономиктиг харылзааларын дамчыштыр, базисти дамчыштыр саңлдарлыг болуп турар. Бүдүрүкчү күштерде өскерлиишкиннер болунуң илергейлээшкинин ооң ыңай надстройкага тып алыры-биле бүдүрүлге харылзааларының характерине, экономиктиг базиске саңлдарлыг болур ужуруг. Бүдүрүлгеден базиске чедир, базистен надстройкага чедир ниитилел болуушкуннарының деминг харылзазының болгаш хөгжүлдезиниң чаңгыс-аай дүрүм өзугаар илчирбези шак ынчаар болдунуп турар.

Экономиктиг базис—ол дээрге бүдүрүкчү күштериниң хөгжүлдезиниң чогуур чадазынга дүгжүп турар, кижилериниң бүдүрүлге болгаш экономиктиг харылзааларының каттыжылгазы болур. Бортта; а) бүдүрүлгениң чепсек-хереклелериниге өнчүнүң хевирлери; б) бүдүрүлгеде янзы-бүрү социалдыг бөлүктериниң ооң үнүп кээп турар байдалы болгаш оларның бот-боттарынга харылзаа байдалы, (азы Маркстың чугаалааны ышкаш, «бодунуң ажыл-чорудулгазын демнежип солчуру»); в) продуктулар хуваалдазының олардан бүрүн долузу-биле хамааржып турар хевирлери кирип турар.

Кижилериниң бүдүрүлгелиг болгаш экономиктиг харылзаа байдалдарының үндезинин бүдүрүлгениң чепсек-хереклелериниге өнчүнүн янзы-бүрү хевирлери болдуруп турар. Бир эвес бүдүрүкчү күштериниң байдалы материалдыг чүүлдерни кижилер бүдүрүлгениң кандыг чепсектери-биле бүдүрүп турарының дугайында айтырыггa харылаан турар болза, бүдүрүлге харылзааларының байдалы: бүдүрүлгениң чепсек-хереклелери кымның эзелинде туруп турарыл— бүгү ниитилелдиң эргезинге бе азы оларны өске кижилерни, бөлүктерни, аңгыларны мөлчүүрүнге ажыглап турар аңгы-аңгы кижилериниң, бөлүктериниң, аңгыларының эргезинде бе деп өске айтырыгга харылаан турар.

Ниитилелде тергиидеп турар бүдүрүлгениң чепсек-хереклелериниде өнчүнүң характери янзы-бүрү социалдыг бөлүктериниң, оларның «боттарының ажыл-чорудулгазын бот-боттарынга солчурунун» байдалын тодаргайлап турар. Ооң-биле чергелештир «солчур» деп сөс болза чүгле бодунуң күш-ажылының продуктуларының солуушкуну, чүгле бараан солуушкуну эвес, харын база ооң-даа делгеренгей үткалыг: бүдүрүлгениң чорудулгазында янзы-бүрү социалдыг бөлүктериниң байдалы болгаш бот-боттарынга хамаарылгазы дээни ол эвес-тир. И. В. Сталинниң айтканын ёзугаар алырга, ол харылзаалар мөлчүгделден хостуг кижилериниң кады ажылдажылгазының болгаш бот-боттарынга дузалажырының харылзаалары бооп болур, олар база тергиидээшкининиң болгаш чагыртыышкынның харылзаалары бооп болур, алактың сөөлүнде, олар бир хевирден өске хевирже шилчилгелиг харылзаалар бооп база болур.

Адактың сөөлүнде, бүдүрүлге харылзааларының эң чугула элементизи болза, бүдүрүлгениң чепсек-хереклелериниге өнчүнүң характеринден болгаш бүдүрүлгениң чорудулгазында социалдыг бөлүктериниң

Элбекшилдиң курлавыры

Август 12-де эртенги солуннар Казахстанның колхозтары, совхозтары болгаш МТС-тери 1954—1955 чылдарның дүжүдүнге кур болгаш куруккан черлер аңдарарының күрүне планын күүсеткениниң дугайында медеглелди парлаан.

БКАД-тың экскурсантылары ол үеде Казах ССР-ниң павильонунче кире бергеш, республикада чаа черлерни шиңгээдип алыр ажылдың чоруп турарының дугайында бир делгегде эргижирээн санны эдип турган бөлүк методистерни көргеннер, экскурсоводтар делгегниң чанынга доктаай бергеш, социалистиг шөлдерниң мурнакчыларының кызымаккай күш-ажылы статистиктиг саннарга эдиглерни канчаар киирип турарын сеткил ханыышкын-биле чугаалап турар.

Кур болгаш куруккан черлерни шиңгээдип алыры-биле кады тарааның бүдүрүлгезин улгаттырарының чугула курлавыры болза, эвээш продуктулуг шынааларны болгаш одарларны тарыырының, кустарниктерни аштап-арыглаарының болгаш тулааларны кургадырының күсели-биле тарылга шөлдерин калбартыры болур. Ол хемчеглер кандыг ажыкты берип турарының дугайын делгелгениң киржикчизи мурнакчы ажыл-агыйларның дүржүлгазы көргүзүп турар.

«Чер ажылы» павильонга хөй-хөй областарның экскурсантылары чораан. Ооң залдарынга «хожудан калган» экскурсантыларны көрүп болуру дүрүм болган.

—Маңаа бүгү таланың өренип көрүүшкүү херек. Бистиң зонаның колхозтарынга тулааларны кургадырының ажылы чүгле бо чылын эгелээн. Биске мурнунда шуут ажыглатынмайн турган чаа машиналарны, корчевателферни, кустарниктер кезикчилерин болгаш өске-даа механизмнерни алган бис.—деп Даг-Алтай областың Чой МТС-зиниң агроному А. Г. Пономарев чугаалап турар.

«Чер ажылы» павильонга агроном Пономарев хөй солун үүлерни билип алган. Шынаның тулааларын кургадыр Москва областың Коммунистической станциязының ажылының дүржүлгазы-биле ол аңаа танышкан. 4 чыл иштинде станция Яхрома хемниң малгашталып тулааланган зөтпектеринге 4 муң гектар хире черни кургаткан болгаш 3 муң гектар ажыг кур черни аңдарган. Шиңгээдип алдынган черлерге Дмитровский болгаш Коммунистический районнарның колхозтары немелде кылдыр 1952 чылда 28 муң центнер ногааны, 41 муң центнер сигенни, 72 муң центнер хоолулуг мал чемнерин алган.

Шынаның тулаалалын кургадыр Коммунистический станцияның делгээнде салдынган үнүштүрнүң сноптарындан чаа кескен сигениң чазгай чыды үнүп турар. Эрте тарыыр капустаның, «эпрон» деп сорттуг картофельдиң дүжүттериниң чаа экспонаттары мырыңай чаа ында чедирип эккелдинген. Суг уну зөтпек черге өстүрген капустаның дүжүдү гектар черден 62 тонна, картофельдии —25 тонна болуп турар.

Чаа курлавырларны билири-биле ажыглаарының чижээн Москва чанының Горький аттыг колхозу көргүзүп турар. Ол совхозтуң улуг агроному Н. А. Филастов делгелгеге Новосибирск, Иваново болгаш өске-даа областарның ногаажылары, механизаторлары-биле ужурашкан. Совхозтуң бүдүн чыл иштинде москвачыларны хандырып турары ногааларның бедик дүжүдүн ап турарының дүржүлгазын ол солушкан. Кышкы үеде тускай чылыг бөөр черлерге согуна, петрушка, сельдерий өстүрүнге немелде ярустарны тургузып турар. Ол чоруқ тускай чылыг бөөр черниң квадрат метр бүрүзүнден немелде 80—100 килограмм янзы-бүрү ногааларны алырын болдурар. Ирик-торфтуг саваларга ногаа рассадазын өстүрүп турган,ногаа культураларының сырый тарыышкының ажыглап турган, совхоз бедик дүжүттерни ап турар.

Капустаның «москваның орай тарыыр» деп сортун редиска, салат болгаш шпинат-биле кады тарыыры солун. Ындыг сырый тарылгалыг участоктардан совхоз гектар черден-не 30—40 муң борбак редисканы база 80 тонна чедир капустаны ап турар.

Ногаа аажакчылары эш Филастовтан хөй айтырыгларны салган болгаш оларга эки харыыларны, практиктиг сүмелерни алганнар.

«Тараа» павильонуң лекция номчуур залынга картофельди дөрбелчин уяланчак метод-биле тарып олуртурунуң дүржүлгазының дугайында Красногорск МТС-тиң агроному П. И. Войтовтуң беседазы болган. Беседа диафильм көргүзүү-биле үлетирип турган.

Делгелгениң павильоннарынга чаа экспонаттар келири үргүлчүлеп турар. Украинадан, Киргизиядан, Узбекистандан болгаш өске-даа республикалардан бо чылдың дүжүдүнүң кызылтазының, көктараазының, арбайының болгаш үнүштериниң чүс-чүс сноптары эккелдинген. Хуннүн-не транспорттуң бүгү хевирлери-биле Ортаакы Азиядан, Молдавиядан, Закавказьеден болгаш Украинадан эрте сорттарның яблоколарын, грушаларын, персиктерни болгаш виноградтарны павильоннарга эккеп турар. Төп областардан вишняны, сливаны, кызырак-карааны, кара-катты, а ол ышкаш картофельди, ногааларны сөөртүп эккеп турар. Грузиядан баштайгы арбузтар келген.

«Украина» павильонче Бүгү-эвилелдиң академик Т. Д. Лысенко аттыг эртемшинчилел селекция—генетика институду силоска өстүрүп турар кукурузаның чаа сортунуң сыптарын чоруткан. Сып бүрүзүнүң бедии 4 хире метр.

Сумы областың Шосткинский районунуң «Большевик» колхозундан келген экскурсантылар бодунуң колхозунуң делгээнге көргүзүп салыры-биле коноплянның, мал чеми люпиниң болгаш кукурузаның сноптарын чедирип келген.

(СЭТА).

Совет тыванын он чыл оюнга уткуштур

Кызылдың тудугларында ажылдың темпизи улам-на бедип, шынары экижип турар. Төрээн хоорайының чаагайжыдылгазының хөрээнге боттарының күш-ажылчы үлүүн киириштирери дээш тыва тудуг трестизиниң коллективи чаңгыс эп-сеткилдиг күжениишкинде ажылдап турар. Трестиниң бүгү ажылчыннары Совет Тыванын он чыл болур юбилейинге чедиишкинниг ужуражыры-биле улам бедиткен хүлээлгелерни алган.

Бистиң коллектив бо чылын тудуг-монтаж талазы-биле эрткен бүдүн чылда кылганы ышкаш хемчээлдиг ажылдарны 9 айларның азы октябрь 10-га чедир бүдүрген турарын социалистиг чарыжында хүлээнген. Ол ышкаш байыралдың хүннүнге уткуштур көдээ ажыл-агый техникумун, божуур бажыңны, администрация бажынын, горкомхозтуң сес квартираларыг 2 чурталга база башкы институдунуң, партия обкомунуң, тудуг трестизиниң болгаш кадык камгалал кылдызиниң чурталга бажыңнарын доозуп ажыглалга киирген турарын хүлээлгеде айыткан.

Трестиниң амгы күжүнүң деңнелинге бодаарга ол улуг болгаш харыысалгалыг сорулганы шевергин боттандырары дээш ажыл ылаңгыя сөөлгү үеде улам күштелген. Бо дугайын июльда ажылдың түннели херечилеп турар. Трестиниң коллективи июльда тудугнуң программазын 937 муң рубльге күүсеткен, ол болза, мурнуку ийи айларда кылдынганын катай алганындан безин хөй болур. Эрткен чылдың кайы-даа айларында ындыг бедик көргүзүглер болбаан.

Чылдың баштайгы чартыында тудуг объектилериниг турган четпестерни узуткаарынга боттуг хемчеглер алдынган. Ооң уламындан көдээ ажыл-агый техникумунга чеди айларның дургузунда 425 муң рубльдиң ажылын кылыр түргаш, херек кырында 543,5 муң рубльдиң, божуур бажыңга 555 муң рубльдиң орнунга 574.9 муң рубльдиң ажылы кылдынган.

Байырлалга уткуштур калбарган социалистиг чарыштың баштайгы июль айында тудугжуларның бүдүрүкчү күжү ортумаа-биле 11 хуу бедээн. Чарышка бирги черни ай планын 213 хуу күүсеткен көдээ ажыл-агый техникумунда тудугжулар ээлеп турар. Ол улуг тудугнуң иштин штукатуралаарын, монтаж ажылдарын дооскан, ам бүдүн дозулаары база шыпкарлып турар даштын база штукатуралап дооскан.

Ажылда чедиишкиннерни быжыглавышаан, трестиниң коллективи августуң баштайгы хүннериңден эгелеп темпини улам-на күштелдирип турар. Горкомхозтуң сес квартиралыг бир чурталга бажыңы доостур четкен, а бирээзиниң дерилгелери база чедиишкинниг чоруп турар. Ол ышкаш хоорайның электри станциязының тудуун чооку үеде доозар, ооң күүлүг чаъ дизелин тургузар фундаметини кылыры дээш ажылдар калбарган.

А. ЛЕПЕШКИН.

ДЕЛГЕЛГЕЖЕ

Бистиң чуртуң социалистиг көдээ ажыл-агыйының чедиишкиннерин илереткен Бүгү-эвилелдиң көдээ ажыл-агый делгелгезин көргүзери-биле облпотребсоюзтуң баштаар чери беш мурнакчыларны шилип чоруткан. Оларның иштинден Эрзин райпозунуң белеткелчизи эш Дүгер, Барыын-Хемчик райпозунуң магазин эргелекчизи эш Ананчай, Тожу райпозунуң даргазы эш Шырыпчык, Кызыл хоорайда № 2 чайнаының повары эш Петрова олар социалистиг чарышка мурнакчы, күш-ажылга организакчы болгаш хөй-ниитичи, хереглекчилериниң мурнунга ак-сеткилдиг бараан болукчу чүткүлдүүн илереткеннер.

Экскурсантылар август 10-да Москваже чорупкан. Олар делгелгеден көдээ ишчилериниң мурнакчы ажыд дүржүлгаларын, бистиң Төрээн чуртувустуң социалистиг көдээ ажыл-агыйының улуг чедиишкиннерин көрүп, ооң өренин алырлар. Делгелгеден көрген үүлдерин олар бистиң обласка нептередир, боттарының ажылдарынга холбаштырар.

Н. ФИЛИППОВ.

Сиген шөлүнде шефтелге

Чоокта чаа Чаа-Хөл районнуң Чаа-Хөл суурнуң чурттакчылары дыштаныр хүнде районнуң «Тиилелге» болгаш Сталин аттыг колхозтарынга сиген ажаап алырынга дуза көргүзүп массалыг шефтээшкин чорутканнар. Шефчилер Сталин аттыг колхозка 50 га черниң сигенин, «Тиилелге» колхозка 60 га черниң сигенин тус-тузунда бөлүп, сарааттап бергеннер.

Район төвүнден шефтеп барган организациялардан райпо, МТС, районо, районнуң кадык камгалал кылдызиниң коллективтери организастыг, мурнакчы болуп ажылдааннар. Райкүүском, раймилиция, заготживсырьё болгаш өске-дээ чамдык коллективтер организас чок багай ажылдааннар.

Г. БАЛЧЫР.

Малга чем белеткээрин боттуг удуртур

СЕСЕРЛИГ. (Телефон-биле). Кызыл районда «Баян-Хем» колхоз бо чылын 910 тонна сиген белеткээр планныг, а август 12-те чедир ооң чүгле 255 тоннаны сарааттап алган. Бо чугула ажылдың ынчаар хожудан турарын колхозтуң удуртукчулары «чаъс-боран ажыл кылдырбаан» деп тайылбырга кызыгаарлатынгаш, организастыг удуртулганың багай тургустунганын чажырарын оралдажып турар.

«Баян-Хем» бо чылын 360 тонна силос салыр планныг, а шыгжатынган силос чүгле 30 тонна, ооң ынай оңгар безин кастынмаан. Силос салырынга болгаш ооң оңгарын казарынга чаъс-боран шаптыктавас-ла болгай. Моон ап көөрге ол колхозтуң даргазы эш Норбу, ында парторганизация секретары эш Дамдын-оол олар колхозчуларның күжүн бүрүн организастап, бар машина чепсектерни чөп ажыглап шыдавайн турар.

Колхозта аът-биле сиген кестирер 5 машина бар, оларның чүгле үжү ажылдап турар, а ийи машиналың бистери чогундан ажыглатынмайн келген. Ол ышкаш колхозта хол кадыырлары чок, ооң уламындан эки үнүштүг буга шаларының, чоогаларның болгаш кыштагларның сигеннери ажыглатынмайн турар. Мал чеми белеткээриниң айтырыын боттуг удуртуру негетинип турар.

ХЕРЕГЛЕКЧИЛЕРНИҢ НЕГЕЛДЕЗИН САГЫШ ЧОВАНГЫР ХАНДЫРАР

Ажылчы чоннуң улам өзүп турар материал-культурлуг негелделерин хандырарынга совет садыг чугула черни ээлеп турар. Садыгның культуразы, чоннуң мурнунга чептүг бараан болуру дээш демисел садыг ажылдакчыларының соңгаарлатынмас хүлээлгези. Бо негелдени Чаа-Хөл райпозунуң чамдык магазиниериниң ажылдакчылары ак-сеткилдиг эвес боттандырып турар.

Район төвүнде № 2 магазиниңиң ажылдаар шагы доктаамал эвес, ол чүгле ооң эргелекчизи эш Лемешевскаяның байдалынга таарыштындыр ажыттынып турар. Чем продукт садар ол чугула магазинден хереглелин чаңгыс келгеш бүдүрүп алыр аргажок, үргүлчү шоочалыг турарындан маңаар азы хөй катап келир ужурга таваржыр. Чүгле ол эвес, райпонуң складтарында бар продукту аймаан таныш көрүш аайы-биле үлептер чоруктар база бар.

Парлатынмаан чагааларның изи-биле

Тес-Хем районнуң Ленин аттыг колхозта кино механиги Антоновтуң ажылынга харыысалга чок, үргүлчү эзирик кино үндүрериниң ужурундан кинонуң кезик-чамдыын көргүзер болгаш кино биледи сатканда чамдыкта билет бербес, харын көрүкчүлерден алган рублин боду ажыглап турарының дугайында бижикчиниң чагаазында илеретинген фактыларны хынап көөрү-биле областың Культура эргелелинге редакция дыңнаткан.

Хынап көөрге, фактылар шын болган. Чоннуң мурнунга бодунуң хүлээлгезин ээ-харыысалга чок күүседип, кара-тураазында үүлгедиглер кылып, үргүлчү арагалап келген механик Антоновту ол ажылындан үндүргеш, суд харыысалгазынче шилчиткен деп областың Культура эргелели редакцияга дыңнаткан.

СССРЭ-НИҢ УЛУСТАРЫНЫҢ АКЫ-ДУНМА ӨГ-БҮЛЕЗИНДЕ

ЧААРТЫНГАН ЯКУТИЯ

★

Р. ВАСИЛЬЕВ,
Якут АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы.

★ ★

Якут Автономнуг Совет Социалистиг Республика Совет Эвилелиниң бүгү девискээриниң чединиң барык-ла бир кезиги—үш миллион ажыг дөрбелчин километрни эжелеп турар. Ооң чери Соңгу Дөштүг океанның эриктериниң Яблонный болгаш Становый сыннар чедир, барыын талазында Сибирьниң даглыг шаттарындан чөөн талада Колым (Гыдан) сынынга чедир чаттылып чоруткан.

Якутияны Улуг Октябрьның мурнунда «бектээшкин чок доъш кара-бажың» деп адап турган. Россияның эң эки кижилерин, улустуң хосталгазы болгаш ас-кежин дээш демиселчилерни хаанныг чазак ынаар шөлүп турган. Улуг революсчу-демократ Н. Г. Чернышевский, шылгарангай украин шүлүкчү-революсчу П. А. Грановский Вилюйск шөлүлгезинге дыка үр чылдар иштинде хилинчектенгеннер. Покравскиде улуг назылыг кижилер Земский эмнелгезиниң фельдшери Григорий Константинович Орджоникидзени ам безин сактып чугаалап турар. Орджоникидзе ядыыларны чүгле сагыш човангыр эмнеп турган эвес, харын база бодунуң хосталгазы дээш канчаар демисежир херегил деп чүвеге оларны өөредип турган.

Шаанда дарладып, эрге-шөлээ чок чораан якуттар, эвеннер, эвенкилер, чукчулар болгаш Соңгу-чүктүң өске-даа улустары араатанзыг мөлчүлгениң дөңгүзүн чүктеп эрткеннер. Оларның күш-ажылының күсели-биле оларның чыгдып калган болгаш карангы-бүдүүлүк байдалын ажыглавышаан, пөкпес байлар болгаш ноянныр, авыяастыг ламалар болгаш хамнар байып чорааннар.

Октябрьның Улуг революциязы социалдыг болгаш национал дарладың кинчизин үзе-шапкаш; Россияның улустарын мөңге кулданыгдан хостаан. Коммунистиг партияның ленинчи-сталинчы национал политиказы бүгү улустарның, ылаңгыя биче нацияларның болгаш улустарның экономиказының база культуразының дүрген сайзыралын хандырган. Совет эрге-чагырганың дузаламчызы-биле кыдыкы Соңгу-чүктүң улустары патриархалдыг-феодал хаамаарылганың артыышкыннарын узуткаан болгаш капиталистиг хөгжүлдениң чадазын ажа-халывышаан, социализмче төөгүлүг шураашкынны кылган. Ындыг шураашкынның чижээнге Якутия киржип турар. Совет эрге-чагырганың үезинде якут улус автономияны алган болгаш улуг орус улустуң акы-дунма дузаламчызы-биле сайзырангай үлетпүрлүг болгаш улуг, механизастатынгыр көдээ ажыл-агыйлыг бодунуң социалистиг республиказын үндезилеп тургускан.

Якутияның хөрүннериниде казып-тывар ажыктыг байлактарның улуг-улуг курлавырлары бар. Революцияга чедир ол болза, бир шинчилекчиниң «удуп-чыдар байлактарның крайы» деп адааны дег өзүлүг ындыг болуп чыткан. Совет эрге-чагырганың үезинде ол байлактарның план өзүгаар шинчилели болгаш ажыглалы эгелээн. Якутияже эртем-шинчилел экспедициялары удаа-дараазы-биле аъттанып турганнар. А оларның соо-биле дүржүлгалыг болгаш эрес-дидим орус ажылчыннар, инженерлер, техниктер, үлетпүрүнүң одаглары тургуспушаан, чаа өзүлүг кижиге ынакшылдыг, социалистиг культураны нептеретпишаан кээп турганнар.

Дайын үезинге чедир безин республикага бедик техниктиг муң хире янзы-бүрү бүдүрүлгелер тургустунгулаан. А 1951 чылда бүгү-ле үлетпүрүнүң ниити продукциязы 1913 чылга деннээргe дүүштүрген өртек-биле алырга 217 катап улгаткан. Бешки беш чылдарның үш чылдарында од оон-даа артык 24,6 хуу өскен. Алдарлыг алдынныг Алдан амгы үеде Якутияның чоргааралы болуп турар. Быжыккан найырал-биле мында сураглыг орус драгер (черниң казымал байлаан казып тывар машинаның хөделдирикчизи), ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады Иван Мыльников болгаш мурнакчы забойщик якут Прокопий Гуляев, Совет чурттуң өске-даа националдарының төлээлекчилери ажылдап турарлар.

Совет Якутия аар-үлетпүрүнүң улам ынайгы хөгжүдеринге аажок улуг болдунуп болур хөрөнгилериг.

Республикада күчүлүг хем флоду тургустунган. Улуг Леналап киевчи болгаш сормовчу судно тургузукчуларының холубиле тудуп тургускан пароходтары аргыш чоруп турарлар. Ужар-чүүл шугумнары Якутияны бүгү-ле талалардан таварып эрттип турар. Улуг сайзыралды автомобиль транспорту алган. 1917 чылдан 1952 чылга чедир транспорттуң бүгү хевирлериниң чүк сөөртүлгези 300-тен хөй катап улгаткан.

Совет улустарның найыралының болгаш дузалажылгазының улуг күжү көдээ ажыл-агыйның социалистиг чаартылгазының хөрээнде илереп турар. Совет агробиология эртеминиң чедиишкиннерин херек кырынга нептеретпишаан, машина-трактор станцияларының канчаар-даа аажок улуг дузаламчызынга даянып алгаш, Якутияның колхозчу тараачыннары кезээ-мөңгеде шак-доң чыдар куржагга үрезин болгаш ногаа-аймаанның культураларын тарып өстүрүп ап турарлар.

Совет эрге-чагырганың чылдарында тараа культураларының тарылгазы республикада 2,5 катап, картофельдиң 18 катап, ногаа-аймаанның—36 катап калбарган. Бистиң машина-трактор станцияларывыс техника-биле бай. Колхозтарның шөлдеринде чүс-чүс илчирбелиг тракторлар, боду чоруур комбайннар, боду чоруп ситен кезер машиналар, фрезбарабаннар болгаш өске-даа нарын машиналар ажылдап турар.

Көдээ ажыл-агыйның ажыл-ишчилери, кызылтас, көктараа, картофель-биле чергелештир капустаны, огурецти, помидорну болгаш өске-даа ногаа аймаан тарып өстүрүп турарлар. Бистиң сураглыг мичуринчи-ногаачывыс Сталинчы шаннадың дзуреады эш Егоров сөөлгү чылдарның дургузунда гектардан ортумаа-биле 270 центнер капустаны, 184 центнер огурецти ап турар. Республикада Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры хову ажылдакчызы Барамыгин, малчыннар Константинов, Васильев болгаш колхоз бүдүрүлгезиниң өске-даа сураглыг кижилериниң аттары билдингир.

Хову болгаш ногаа ажылдары республиканың кыдыкы соңгу чүгүнче идепкейлиг чылып бар чыдар. Ам полярияда чер-ажылының соруктуглары Тиксиде, Соңгу штротаның 72-ги параллеллинде ногааларның бедик дүжүттерин ажаап ап турарлар.

Якутияның колхозчу тараачыннары 1954—1955 чылдарның дургузунда 15 муң гектар кур болгаш куруккан черлерни ажыглалга киирип турган, тарылга шөлүн калбартыр деп хүлээлге алганнар. Часкы хову ажылдарын чедиишкиниг чорудуп турган, олар бо чылын тараа культураларының болгаш ногааларның бедик дүжүттерин алыр дээш, демисежип турарлар. Партияның кыйгырыы-биле Якутияның машина-трактор станцияларынче Свердловск областан 77 инженерлер болгаш техниктер чедип келгеннер. Бо болза—якут улуска ооң улуг акызы—улуг орус улустуң хүн-бүрүдө көргүзүп турар дузаламчызының херечилериниң бирээзи болур-дур.

Якутияның муң-муң километр черлеринде Туйгаже эртип кирип чыдар тайга аргалары чаттылып чоруткан. Республика болза, үнелиг өлүк аңнары—киш, көк-дилги, эс, ондатра, диин, дилги-биле бай. Якут анчылар Төрээн чуртка болдунар-ла арга-биле хөй «чымчак алдынны» тып бөөри-биле оралдашкаш, 1953 чылда болгаш бо чылдың бирги кварталында пландан дашкаар 15 миллиондан ажыг рубльдиң өлүүц дужаганнар.

Эң ханы культура революциязы Якутиягa болуп эрткен. Орус культураның авыралдыг саълдары-биле якут улустуң национал хевирлиг, социалистиг уткашынарлыг культуразы тоолда ышкаш дүргени-биле сайзыраан турар.

Эрткен үелерде көнгүс бижик-билик чок чораан Якутия калбак бижик-биликтиң республика болу берген. Амгы үеде бисте 2 институт, 17 техникумнар болгаш тускай ортумак өөредилге черлери бар. 1947 чылда 12 эртем-шинчилел албан-черлериниң ажыл-чорудулгазын аайлап баштап турар. ССРЭ-ниң эртемнер Академиязының якут филиалы тургустунган. ССРЭ-ниң медицина эртемнериниң Академиязының туберкулёз институдунуң филиалы чедиишкиниг ажылдап турар. ССРЭ-ниң эртемнер Академиязының шак-доң черлер шинчилээр эртем-шинчилел станциязы болза, мөңге шак-доң черлерни ажыглалга киирери дээш мурнакчы угаан-бодалдың кайгамчыктыг одаа болур. Якутияның ажылчы чоннарының экономиктиг болгаш культурлуг хөгжүлдезиниң дугайында партия болгаш чазактың доктаамал сагыш-салыышкыны дараазында саннарда тодаргай чурутунган. 1953 чылда республиканың бюджеди революцияга чедир үе-биле деннээрге 200-тен хөй катап болгаш 1941 чыл-биле демейлээрге—2,4 катап улгаткан. Бүгү-ле бюджет хөрөнгилериниң 78 хире хуузун социал-культураның албан черлеринге чарыгдап турар.

Кажан-бир шагда чартык-хоозурангай чораан малчыннарның болгаш анчыларның оолдар, кыстары эртем-билигни чедип алгаш, мергежилдиг ажылчыннар, көдээ ажыл-агый артельдериниң идепкейлиг кежигүннери анарганнар; оларның аразындан хөй-хөй докторлар болгаш эртем кандидаттары, инженерлер болгаш эмчилер, чогаалчылар болгаш артистер, башкылар болгаш агрономнар апарганнар.

Республикада литература болгаш уран-чүүл, парлалга чедиишкиннии-биле сайзырап турар. Якуттар боттарының төрээн дылының кырынга Маркс, Энгельс, Ленинниң болгаш Сталинниң ажылдарын, Пушкиннин, Тарас Шевченконуң, Гогольдуң болгаш Леся Украинканың, Маяковскийниң болгаш Павло Тычинаның, Фадеевтиң болгаш Корнейчуктуң чогаалдарын номчуп турарлар. Республиканың культура амыдыралында улуг болуушкун болза, шүлүкчү Джон Джангланың очулгазында «Евгений Онегин» деп романның, а база ол ышкаш якут литератураларның очулгазында украин чогаалчыларның чогаалдарының чоокта чаа үнгени болур.

Ындыг-ла ырак эвесте бистиң парлалгавыс Ральеф Паркерниң аныяк чукот чогаалчы Рытхэуга чоруткан чагаазын парлаан. Паркерниң бижип турары болза, Соңгу Канадада чурттап турар эскимос аймактар өлүп төнеринге чыгай бергеннер. Америк эжелекчилер оларның бүгү-ле эргелерин, безин чурттаар эргезин казып казапканнар. Кажан-бир шагда хөй санныг чораан игальмют деп аймактан 10 четпес кижи арткан. Бо болза, оларда чаңгыс-даа херээжен кижи чок шуут төнүп бар чыдар аймак болур.

Якуттарның, эвеннерниң, чукчилерниң, юкагирлерниң хостуг, чечектелип турар чурталгазын америк эжелекчилерге өршээд чокка дарлатырып болгаш хыдытырып турар эскимостарның, алеуттарның болгаш индейлерниң ажыг човуланныг хуу-салымы-биле деннеп болур бе? Чижек кылдыр, Адакы Колымда тургустунган аңаа чукот колхоз «Турвнургинни» ап болур. Ооң орулгазы миллион рубльден элээн көвүдеп турар. Колхозтуң суурунда чаагай бажыңнар туттунуп тургустунгулаан. Мында чеди чыл школазы, интернат, клуб, эмнелге, радио станциязы метеостанция, бар. Колхозчулар солуннарны, сетүүлдерни үргүлчү ап турар болгаш кино-чуруктарны көрүп турарлар.

Бистиң республиканың ажылчы чоннары болза, боттарының бай-шыдалгыг чурталгазы дээш олар төрээн Коммунистиг партиязынга, бистиң чуртувустуң бүгү улустарының акы-дунма дузаламчызынга четиргенин илередип турарлар. Якут улус болза, ол үш чүс чылдан хөй үелериниң мурнунда бодунуң салым-чазанын улуг орус улус-биле каттыштырып, ооң-биле бодун өлүп төнер чоруктан болгаш америк база япон эжелекчилерден камгалап алган.

Коммунистиг партияның шылгарангай удуртулгазы Якут автономнуг социалистиг республиканың экономиказының болгаш культуразының чечектелиишкинин хандырган. Ам Якутия болза, улуг Совет Төрээн чуртунуң соңгу-чөөн талазында социализмниң база бир быжыг мурнуку туружу болуп турар.

Бүгү совет улустарның улуг байырлалы—Украинаның Россия-биле катап каттышканының 300 чыл болганын өөрүшкүлүг демдеглеп тура Якутияның ажылчы чоннары ССРЭ-ниң улустарының ыдыктыг найыралын бүрүн шиитпирлии-биле ам-даа быжыглаар, алдарлыг Коммунистиг партияның шылгарангай удуртулгазының адаа-биле коммунизм тургузуушкунунуң чаа тиилелгезинче чайгылыш чок базарын таңыраглаан.

„Улустар аразынга тайбыңны быжыглаары дээш“ деп делегейниң Сталинчы шаңналын чили шүлүкчү Пабло Нерудага тывысканы

БУЭНОС АЙРЕС. Август 11-де Сант-Яго хоорайда «Савой» деп гостиницага чили чогаалчы, литература талазы-биле национал шаңналдың лауреады Фернандо Сантиванның даргалаары-биле «Улустар аразынга тайбыңны быжыглаары дээш» делегейниң Сталинчы шаңналын хөй-ниитиниң көскү ажылдакчызы, шүлүкчү **Пабло Нерудага** тыпсыышкыны болган.

Шаңнал тыпсыышкынының өзулалынга Чилиниң радикал болгаш социалистиг партияларындан база күш-ажыл партиясындан сенаторлар болгаш депутаттар, хамааржылга чок депутаттар, университеттериң башкылары, чогаалчылар болгаш хөй-ниитиниң төлөлекчилери олурушканнар. Депутаттар палатазының даргазы Бальтасар Кастро, Чилиниң чогаалчылар профэвилелинин даргазы Бенедикто Чуаки, тайбың камгалалының чили комитединиң даргазы полковник Альфередо Де Амести, сенатор болгаш эрге профессору Луис Кинтерос, трикот, депутат-радикал Эрмес Аумада олар байыр чедирип чүве чугаалааннар. Чүве чугаалааннар Неруданың тайбын дээш демиселге болгаш улустар аразынга найырал дээш демиселге ролюн демдеглээн.

Делегейниң Сталинчы шаңналының талазы-биле комитеттиң мүрнүндан совет чогаалчы И. Г. Эренбург чүве чугаалаан. Ол бодунуң чугаазынга амгы үениң улуг шүлүкчүзү Пабло Неруданың дугайын, ооң тайбынның чөптүүнүн болгаш улустарның акы-дүңмалышкы чоруунуң идеалдарын ырлаан поэмаларының дугайын изии-биле чугаалаан.

Чыылганнарның диниттиг адыш часкаашкынының адаа-биле Илья Эренбург Нерудага делегейниң Сталинчы шаңналының лауреадының дипломун болгаш алдын медалын тывыскан. Пабло Неруда харыы сөс берген.

— «Улустар аразынга тайбыңны быжыглаары дээш» делегейнин Сталинчы шаңналын хүлээп албышаан, бо бедик шаңнал дээш өөрүп четиргенимни илереттиишаан, мээң амыдыралым, мээң сөзүм, мээң поэзиям мээң күштеримниң хемчээлибиле чырыкты, өөрүшкүнү, демиселди болгаш ынакшылды алыр — деп Неруда чугаалаан.

(СЭТА).

Чехословакияның көдээ ажыл-агыйының механизациязы

ПРАГА. Чехословакияда машина-трактор станцияларының болгаш кооператив ажыл-агыйларының бедик бүдүрүкчүлүг чаа техника-биле хандыртынарынче улуг кичээнгей салдынып турар.

Республиканың машина-трактор станциязы ам бодунуң эргезинде 20 муң ажыг (15 аът күүжүнге шилчидерге) тракторларлыг, он-он муң чүк машиналарлыг, муң ажыг комбайннарлыг, 20 муң сноп баглакчыдарлыг болгаш көдээ ажыл-агыйның өске-даа машиналарлыг. Бо чылын кооператив шөлдеринче чаа техника тараа кезер боду чоруур комбайннар, илчирбелиг тракторлар свёкла ажаан алыр болгаш лён ажаан алыр комбайннар үнген. Көдээ ажыл-агый ажылдарының бедик механизациязының ачызында бо чылын дүжүт ажаан алыышкыны дыка дүрген болуп турар. Словакияда кол культураларның 90 хуу хирези ажаан алдынган. Чүртүү чех областарында ол ышкаш тараа кезилдеги чедиишкинниг чоруп турар.

Чехословакияның машина тудуушкун үлетпүрү көдээ ажыл-агый машиналарының бүдүрүлгезиниң темпизин чылдын-на улгаттырып турар. 1955 чылда көдээ ажыл-агый машиналарының бүдүрүлгези бо чылдың деннелинден 2,5 катап улгадыр.

(СЭТА).

МАР-ның улус ажыл-агыйының чедиишкини

УЛАН-БАТОР. 1954 чылдың баштайгы чартыының дургузында МАР-ның улус ажыл-агыйын хөгжүлериниң күрүне планының күүселдезиниң түннелдериниң дугайында Моол Арат Республиканың Министрлер Чөвүлелиниң чанында күрүнениң план комиссиязының дыңнадыын август 13-те парлалга дыңнаткан.

Дыңнадыгда кирген медээлер республиканың улус ажыл-агыйының кол адыы болур мал ажылының чайгылыш чок өзүлдезиниң дугайын херечилеп турар. Чаш малдарны өстүрери дыка чедиишкинни алган. 1954 чылдың баштайгы чартыында госхозтар эрткен чылдан 29,5 хуу хөй чаш малдарны алган. Арат ажыл-агыйлар төрүүнген чаш малдарның 97,6 хуузун камгалап алган. Эрткен чылга бодаарга чаш малдың чидириг 30 хуу күүү болган.

Бирги чартык чылдың дургузында үлетпүр продукциязының хемчээли эрткен чылдың ол-ла үезинге деннелинден 12,9 хуу улгаткан. Хөмүр даш тывыжының болгаш сөөртүлгезиниң талазы-биле, электроэнергияның, дилиг материалдарының, туйбу, чугай болгаш өске-даа үүлдериниң бүдүрүлгезиниң талазы-биле өскеалгалар ажыр күүсетинген.

1954 чылдың баштайгы чартыында Моолдуң Араттың Революстуг партиязы болгаш чазак ажылчы чоннарның материалдыг чаагай чоруун бедидеринче угланган чамдык чугула хемчегларни боттандырып чоруткан.

Ооң-биле холбаштыр күрүне культура-амыдыралдың тудуушкунунга хөй хөренгини үндүрген. Бирги чартык чылда республиканың фармацевт заводуун, Улан-Баторда, Гобиалтай болгаш Байнхонгор аймактарда школаларның тудуглары, дыка хөй чурталга бажыңнары болгаш чамдык өске-даа тудуглар ажыглалга кирген.

Бирги чартык чылдың дургузында чоңга эрткен чылдың ол-ла үезинге бодаарга, 26,6 хуу хөй бараан сатынган.

(СЭТА).

Герман Демократтыг Республикада чаа домен суугуну ажыглалда киирген

БЕРЛИН. «Нейес дейчланд» солуннуң медээлеп турарын өзүгаар алырга, август 11-де Сталинштадт хоорайда И. В. Сталин аттыг металлургия комбинадында чазактың болгаш Германияның Социалистиг Чаңгыс-аай партиязының төлөлекчилериниң болгаш хөй санныг ажылчы чоннарның киржилгези-биле чаа домна суугуну ажыглалга киирип дужаган.

(СЭТА).

Индий төлээлериң кежигүннери Совет Эвилелиниң дугайында

ДЕЛИ. Август 11-де Делиниң хоорай клубунга чоокта чаа Совет Эвилелинге чораан индий төлээлериң кежигүннери дээрги Рамешвари Неру болгаш доктор Шоутра Гидвани-биле найыслалдың хөй-ниитизиниң ажыраышкыны болган.

Совет Эвилелиниң дугайында бодунуң сеткил-сагыжын илередип, Рамешвари Нерунуң чугаалааны болза, Индия «чырыдышкын болгаш кадык-камгалалының талазы-биле Совет Эвилелинден дыка хөй үүлдерни өөренип ап болур». Амыдыралдың янзы-бүрү адырларынга Совет Эвилелинде канчаар-даа аажок улуг чедиишкиннерни демдеглевишаан, Рамешвари Неру чер болганда чечектелиишкинни хайгаарап көрүм деп медеглээн.

Доктор Гидвали «демир кежеге» деп адаар антисоветтиг өнчүк-чөцгээни сойгалап илереткен болгаш совет улус дайынга удур, бүгү делегейге быжыг тайбың дээш демисежип турар деп онзазы-биле демдеглээн.

Ужуражыышкынны даргалап турган К. М. Паниккар төнчү чугаазынга Рамешвари Неру биле Гидваниге өөрүп четиргенин илереткеш, мынча деп медеглээн: «ССРЭ-де болуп турар үүлдер бүгү делегейге дыка улуг ужур-дузалыг. Ол болза, ол чүрттүн 200 миллион чүрттакчыларының боттандырып турары чаа дуржулга-дыр. Совет Эвилелиниң чедиишкиннерин кым-на бүзүреп көрбес болдур, ол кижи херек кырында бар күштүг чүведен караан чажырып чоруур».

Ужуражыышкынга киришкен найыслалдың хөй-ниитизиниң төлөлекчилери Рамешвари Неруга, Гидваниге болгаш Паниккарга изиг өөрүп четириишкинин илереткеннер. Ужуражыышкынны культурлуг харылзааларның индий-совет ниитилелинин Дели салбыры организастаан.

(СЭТА).

АКШ-та каучук үлетпүрүнде ажыл соксадыышкыны

НЬЮ-ЙОРК. Юнайтед Пресс агентилелиниң корреспондентизиниң Кливлендиден медээлеп турарын өзүгаар алырга, август 12-де «Фейрстон Тайр Энд Раббер» компаниянның 8 бүдүрүлгелеринге каучук үлетпүрүнүң 25 муң ажылчыннарының ажыл соксадыышкыны дүн ортузунда эгелээн.

Ажыл соксадыышкыны кылып турарлар ажыл төлевирин бедидерин негеп турарлар.

(СЭТА).

Азияның улустарының чаңгыс әви болгаш кады ажылдажылгазы дээш

ДЕЛИ. Индияның коммунистиг партиязының политбюрозу медеглеп парлаан, август 11-де Азияның улустарының эп-сеткил каттыжыышкынының айы кылдыр демдеглээр деп тайбың-ның бүгү-индий чөвүлелиниң кыйгырынга байыр чедирип турар.

Премьер-министр Нерунуң болгаш премьер Чжоу Энь-лайның чоокта чаа ужуражыышкынының соонда империалистиг күрүнелер Азияның улустарының хосталгазын базар бодунуң оралдажыышкынын кажангызындан-даа артык күштелдирип эгелээн деп медегледе чугаалап турар. Азияның улустарын аңгылап чарар болгаш сеато дээр чүвени (Мурнуу-Чөөн Азияда шериг блогу. — **Ред.**) болгаш өске-даа шериг пактыларын тургузуп тургаш, оларны бот-боттарын ыдалаар хемчегларни олар ап турарлар.

Индия болза, империалистиг күрүнелериниң талазындан чорудуп турар ыыдыышкынның болгаш өнчүк-чөцгээниң боо адар каразы болу берген. Португал чазак соңгу-атлантика пактызының улуртукчуларының долу деткимчези-биле бистиң черивисте бодунуң эзлээн черлеринче шериглерин чорудуп, Индияга кыжанмышаан, аэродромнарны болгаш базаларны харамдыгып тудуп турар.

Америк-пакистан пактыга ат салган чорук болгаш шеригниң тускай эртемниглериниң баштайгы бөлүүнүн база америк боо-чепсектиң баштайгы бөлүүнүн Пакистанда келген чоруу Индияга улур дайынзырак чоруктуң моон соңгаргы кыпсыышкыны-биле дүүштүүнүп турар.

Пейлонуң премьер-министри Индияны сенаторже дорт эвес-даа болза, ооа кандыг-бир арга-биле киир тыырттарының орадажыышкының чорудуп турар.

Индияның даштыкы политиказын эде көөрүнче болгаш американың дайынзырак политиказын деннежиринче кыйгырып турар чамдык хорадаан үннер Индияның бодунуң иштинде безин чаңгыланып турар.

Азия улустарын аңгыландырарынче болгаш кулданып даралаарынче, бүгү делегейни дайынче киириштиреринче угланган Индияның хамаарышпас бот-эргезинге хоралыг ол орадажыышкынга удур бистиң улустуң бүгү кезээн ам кедүрүп үндүрери ынчангаш ылап чугула болуп турар.

Нерунуң, Чжоу Энь-лайның дугуржулгазының беш принциптерин массалыыбиле деткиринче кыйгырып турар тайбының бүгү-индий чөвүлелиниң кыйгырыынче болгаш Азияның улустарының чаңгыс-аай чоруунче, кады ажылдажылгазынче ооң кыйгырыын бүгү патриоттар, тайбың болгаш хосталга дээш демисежип турар бүгү кижилер деткиир ужурлуг.

(СЭТА).

Сирияның херектеринге АКШ-тың киржилгези

КАИР. Сирияның иштики херектеринге АКШ-тың дорт киржип турарының фактыларының дугайын сирий солуннар дыңнадып турар. Парлалганың дыңнадып турары-биле алырга, бо чылдың июльдуң төнчүзүнде Сирияда АКШ-тың элчини Сирияның даштыкы херектер министринге чораан болгаш Дамастың бүгү делегей ярмарказынга киржир эргени Кыдат Улус Республикага тыпсырының дугайында бодунуң шиитпирин сирий чазактың өскертирин АКШ-тың чазаанның өмүнезинден ол негээн.

Сирий солуннар өске күрүнелериниң херектеринге киржириниң америк политиказынга ойтур согугну берген. Чижээ, «Ас-Сарха» деп солуннуң бижээни болза, «Коммунистиг Кыдат биске, арабтарга, Америкадан артык хамаарылгалыг, чүге дээрге, ол эжеелге удур, империализмге болгаш улустарны бастып-дорамчылаарынга удур демисежип турар. Мынчангаш бистер ооң Дамастың бүгү делегей ярмарказынга киржирин чөпшээрээн бис. Кыдат-биле дипломаттыг харылзааны сирий чазак аргалыг-ла болза дүрген тургузар ужурлуг».

Шак ындыг үүлдү ол ышкаш Дамастың «Аль-Хадора» солуну база бижээн.

(СЭТА).

Индий-Кыдат чартык ортулуктуң чүрттарын чагырып алырының америк планы

ПЕКИН. Синьхуа агентилелиниң медээлеп турары болза:

АКШ-тың Таиландыда элчини болгаш Эйзенхауэрниң Мурнуу-Чөөн Азияда тускай төлөлекчизи Уильям Доновен «Мононг хемнин чүрттарының эвилели» тургузарын планнап турар деп америк албан дужаалдыг кижиниң чугаазынга үндезилээн Бангкоктан алган медээде чугаалап турар. Ол план өзүгаар алырга, Таиландыны Каттышкан Штаттар Камбоджаны болгаш Лаосту контрольдаарынга болгаш Индий-Кыдатта дайынны соксаткан дугайында дугуржулганы үзеринге ажыглаан турар.

Эрткен чылын Доновен Бангкокка албанынга олуруушкан турда ажылдап кылган ам боттандырарынга белен ол планның баш бурунгаар көрүп турар үүлдери болза: Индий-Кыдатта үш күрүнелерни Францияның контрольдаарын кошкадыры болгаш Лаос биле Камбоджаны Вьетнам дамчыштыр контрольдаарындан Францияны чайладыры; Таиланд, Лаос болгаш Камбоджа оларның аразынга Таиландыта баштаткан экономиктиг сырый харылзааларны тургузары, «Мононг хемнин чүрттарының эвилели» Американың Каттышкан Штаттары Таиланд дамчыштыр контрольдаар.

Бангкокта албан дужаалдыг америк төлөлекчилериниң сөстерин өзүгаар алырга, Индий-Кыдатта дайынны соксатканы америк планны үрээн болгаш Доновениң ам сорулгазы болза, дайын соскатканы-биле холбаштыр үнүп келир айтырыгларны шиитпирлээри болур.

(СЭТА).

Гамбургта ажыл соксадыышкынының доозулганы

БЕРЛИН. Август 12-де дүште Гамбургка коммунал албан черлериниң, транспорт болгаш харылзаа ажылчыннарының болгаш албан-хаакчыларының ажыл соксадыышкыны доозулган.

Гамбургтуң коммунал бүдүрүлгелериниң ажылчыннары сырый каттышкан болгаш шиитпирлиг демиселдиң ачызында, ол кучүлүг ажыл соксадыышкынының түннелинде улуг тиилелгени чедип алган. Олар август 1-ден эгелээш ажыл төлевирин шакта 7 пфеннег чедир бедидир алырлар, а албан-хаакчыларның шалыны 4,5 хуу улгаткан.

Ажыл соксадыышкынының калбарышкынындан көргкан социал-демократтыг партияның болгаш профэвилелдериниң барыын үзелдиг удуртукчулары бир эвес Гамбургтуң сенаты-биле чугаалажыышкын кылбаан болза, ажыл соксадыышкынының тиилелгези улам-на улуг болган турар ийик. Олар болза, хөй өөрүүзүнде бүдүрүлге эзелериге хамааржыр маргылдаа судунга дугуруушканнар. Суд болза, ажыл соксадыышкыны кылганнарның ажыл төлевирин бедидеринге хамаарыштыр негелдезин хандырып бээрин шиитпирлээн.

Сенат болгаш профэвиделиниң барыын үзелдиг удуртукчулары маргылдаа судунуң шиитпири-биле чугаа чокка чөпшээрешкеннер.

Гамбургтуң коммунал албан черлериниң ажылчыннарының болгаш албан-хаакчыларының демисели хүннүгне улам калбарып турган. Германияның бүгү-ле черлериден ажыл соксатканнарга байыр чедирген телеграммалар кээп турар. Гамбургтуң болгаш өске-даа хоорайларның ажылчы чоннары ажыл соксадыышкыны кылганнарның өг-бүлелеринге хөреңги чыылдазын организастаан.

(СЭТА).

Бразилияның экономика талазы-биле аар бергедээшкини

МОНТЕВИДЕО. Кофеге өртекти чингедиринче Бразилияны албадаар сорулга-биле америк монополияның бразилияның кофезин чүрттан үндүр сөөртүүн дыка кыырганының түннелинде сөөлгү үеде Бразилияның экономиктиг байдалы улам-на бакшырап турар. Сан министерствозунуң медээзин өзүгаар алырга, бо чылдың баштайгы беш айларының дургузында АКШ-че Бразилиядан эрткен чылдың ол-ла үезинбиле деннеерге 1442 муң шоодай эвээш кофени сөөртүп үндүрген болуп турар.

1952 чылдың ийиги кварталында 2991 муң, 1953 чылдың ол-ла үезинде 2781 муң шоодай кофени Бразилия чүрттан үндүр сөөртүп садыглаан болза, а 1954 чылдың ийиги кварталында чүгле 867 муң шоодай кофени үндүр сөөртүп садыглаанын «Кофейо да Манья» солун медээлеп турар.

Кофени чүрттан үндүр сөөртүп садыглаарының кызырылганының түннелинде, Бразилияның төлөөр өрези 2 миллиард хире крузейро (бразил акша) чедип турарын «Коррейо да Манья» солун айтып турар. Сөөлгү 10 айларның дургузында чазак 11 миллиард крузейрону саарылгаже бүдүрүп үндүрген. Бразилияның складтарында 3300 муң шоодай кофе чыдар, ам 30—40 хонгаш кофениң чаа дүжүдүн ажаан алыры эгелээр. «Чүрттүң байдалы ксичуг аар-бергедээшкинде» деп солун түннелинде бижип турар.

«Диапио Корпока» солун чазак социал камгалалының кассазынга 15 миллиард хирە крузейро өрелиин, ол-ла хире өрени кедээ ажыл-агыйга төлөөрин медээлеп турар. Ол өрелерни төлөөринге чазак ам-даа 30 миллиард крузейрону саарылгаже бүдүрүп үндүрер ужурлуг, «акшаның ол үне чокталыр чоруу чүрттүң экономиказын буступ дүжүүшкүнге чедирер» деп солун айтып турар.

(СЭТА).

Бут бөмбүүнүң талазы-биле область кубогудээш

Августуң 15-те Кызылдың Совет Тыванның 5 чылы аттыг стадионга бут бөмбүүнүн талазы-биле область кубогу дээш маргылдаа болган. Анаа Кызылдың «Динамо» командазы-биле Улуг-Хем районунуң «Искра» командазы ужурашкан.

Оюн эгелээн. Кызылчылар оюнунуң баштайгы минутазындан эгелеп, аалчыларның хаалгазынче күштүг атаканы кылып турган. 15 минута турда аалчыларның хаалгазынче бөмбүк кирген. Улуг-хемчилер улурланыышкынны күштелдирип турза-даа, кандыг-даа чедиишкиннерни чедип ап шыдаваан. Оюнуң бирги чартыы кызылчыларның тиилелгези-биле 3:0 болуп доозулган.

Чапсар соонда аалчылар оюнунуң темпизин улам күштелдирип, мячини кызылчыларның хаалгазынга чоокшуладып кээп турган. Ынчалза-даа кызылчыларның аважангыр улурланыышкын чаңгыс-даа бөмбүктү эртирбээн. 23 минута турда кызылчылар 5-ти киир тепкеннер. Ылаңгыя кызылчыларның ойнакчызы Кошкаров бир саныны бажы-биле кончуг чараш киир үзүпкен.

Область кубогу дээш маргылдаа кызылчыларның тиилелгези-биле 13:0 болуп доозулган.

Харыысалгалыг редактор
Д. О. БЕГЗИ.

ЭМЧИНИН СҮМЕЗИ

ЧАШ УРУГЛАРНЫ ИЖИН-ШӨЙҮНДҮ ААРЫГЛАРЫНДАН КАМГАЛААРЫ

Чылдын-на, чай келири-биле чергелешпир уругларның ижин-шөйүнү аарыглары, болганчок көвүдээр. Чайгы изиг чаш уругларның организмин кошкадыптар болгаш ну аарыычал болдуруптар. Ижин-шөйүнү аарыглары болза, ылаңгыя чаш назылыг уругларга эң-не айыылдыг. Бо аарыглар чаш уругларның организмин арыы баксыадыр болгаш оон өске аарыгларга удуртанышкаан кудуладыр.

Ынчангаш ижин-шөйүнү аарыгларының тыптыр чылдагааннарын, оортан чаш уруглар аараан болза, оларны канчаар камгалаарыл, баштайгы дуза талазы-биле үнү кылза чогуурул дээрзин ада-ие бүүзу билген турар ужурлуг. Уругларның ижин-шөйүнү аарыгларының кол чылдаганнары— чаш уругларның организминие аарыг тывылдырар микробтарның кургуп кирери болур. Анаа шын эвес емгерилге дузалаар.

Чемни экижиди шыгжап ажаавазындан алгаш арыг кылдыр хайындырып белетевээнинден микробтар чаш уругнуң чем айылдырар органынче кире бергилээр. Ижин-шөйүнү аарыгларының микробтаының тарадыкчыларынга сөөктер кол амааржыр. Олар даштыгаа: бок төгер, ыгланыр черлерге ужуп, хонуп турган, ак-таланга микробтарлыг хир-чамны ышындыргаш, чүрттүлгө бажыңнарынга эп, аъш-чемге, аяк-савага, чаш уругларың арнынга былчап кааптарлар. Ижин-йүнү аарыгларының чаш уругларга айыылдыы болза, дизентерия болур. изентерия кончуг халдавырлыг аарыг. ң микробтары чаш уругларның аскынче чем ийикпе азы хирлиг холдар дамын кирер.

Дизентерияның микробтары чаш ругнуң чем хайылдырар органынче шурп киргеш, чоон шөйүндүлериниң хангыршаан бодап, аргалыг-ла болза, чымчак чемни өйлеп бээринге хайгааралды тургузары эргежок чугула. Чаш уругнуң чоорту чемгерилгезин 5—6 айлардан орайтатпайн эгелээр болгаш ол эгелээрде ие бүүзү эмнелгеге барып, эмчиниң, фельдшериниң азы сестраның сүмезин баш удур алыр ужурлуг. Эмчиниң чөпшээревээни өске кандыг-даа чемни бичии уругларга берип болбас. Уругларга хамаарышкан дүрген үрелиичел чемнерни арыг савага суккаш, соок черге кадагалаар херек. Чаш уругну кандыг-даа таварылгада, чылдагаан чов черге иезинин эмиг сүдүнден, ылаңгыя чазын, чайын (апрельден октябрьга чедир) чарып болбас. Иенин эмиг сүүү дээрге, ижин-шөйүнү аарыглар чаш уругларга эң-не хоолуг эм болур. Ынчалзажок, чаш уругну алды ай эрткен соонда чүгле чаңгыс иезинин эмиг сүдүбиле чемгерер чорукту болдурбазын ие бүүзү утпала чогуур.

Иезинин эмиг сүдү-биле чемгерери үзамдыга бээр таварылгаларда чижээлээрге, чайның айларында чыл четкен чаш уругга хонукта чүгле бир, ийи катап эмзирилгени чорудар. Ону ынчаар ужуру болза, чаш уругнуң ижин-шөйүнү аарыгларындан аараан таварылгада херек иенин эмиг сүдүнүң артыкшылын хандыры болур. Чаш уругну ооң организминче шургүп кирер микробтардан камгалаар херек. Чемни чаа аъш-чем продуктузундан арыг столга, арыг савага чунар саванбиле арыдыр чугган холдар-биле белеткээр ужурлуг. Чем чиринин мурнунда-ла уругнуң холдарын чуп, ооң аяк-савазын ыгавыла изиг сугга чугган турар. Чүрттаар бажыңның, чаш уругларның ойнаарактарының болгаш өске-даа оларның дээп, тудуп болгу дег бүгү чүвелеринге арыг-шеверниң шыңгыы хайгааралын ада-иелериң талазындан салган турары чугула. Сүт ижер уругларга сүттү чүгле хайындырган бээри чугула, чүге дээрге, саалда үезинде сүтче микробтар кирген туруп болур, а хайындырыла оларны өлүрүп кааптар.

Халдавырлыг аарыгларның, ылаңгыя ижин аарыгларының тарадыкчызы — сөөктер-биле демиселди чорудар херек. Демиселдиң аргалары болза: соңгаларны сырый четки-биле азы сөөк тудар куржаглыг тускай саазыннар-биле дуглаары, сөөк өлүрер тускай хоранныг саазыннарны ажыглаары, хирлиг сава тургуспас, чем столунуң кырынга чем тогланчызын артырбазы, аъш-чемни арыг марля-биле шып каары болур. Оон ыңай сөөктер-биле демиселге ДДТ деп хоюг эм эки дузалаар. Ону суг-биле холуткаш, оон холуксаанче аржыылды суп өтүргеш, ам чүрттүлгө бажыңының сөөктер чыглыр чердерин: соңга, рамаларны, шкафтарны шуптузун чодуп аштаар. Ол хоюг эм холуксаазыбиле чем салыр столду, ооң шывыын (клеёнканы) чодуп, аштап болбас, чүге дээрге ДДТ деп хоюг эм кадыкка кончуг хоралыг, ынчангаш ону ажыглап билир чорук чугула.

Чаш уругнуң аарый бээринин чылдагааннарынга чамдык даштыкы таарымча чок байдалдар база хамааржыр. Чижээлээрге, ышкам изиг өрээлге, азы дунаарга изиг хүнге эмин эртир тургузары дээн ышкаш оон-даа өске. Чайын чаш уругларны даштыгаа агаарладып хүнзедир, ынчалзажок уругнуң мага-бодун чаза чиптер эмин эрттир изиг хүнге агаарладып болбас. Агаарлаашкын бетинде уругну чылыг суг-биле эки шаптаар, чиик, серпин хеп кедирер, бажынга ак бертчүгеш кедирер ийикпе, азы аржыыл-биле шарып бээр. Чаш уругну изиг өрээлге удудуп, кылын чоорган-биле ораар чорукту болдурбаза чогуур. Чаш уругнуң чемгерилгезиниң аразында, ылаңгыя изиг хүннерде аңаа 2—3 шопулак ишти хайындырган сооткан сугну бээри чугула, а чемгерилге аразында чиг суг черле берип болбас.

Чаш уругларга сүт дээрге сускун эвес, чем болур, ындыг болганда ону чаш уругга бээрде тускай айытынган шакта, чаңгыс аай хемчээлге өйлеп бээр дээрзин ие бүүзү билзе чогуур. Чаш уругларга ижин-шөйүнү аарыгларының баштайгы демдектери билдиртири билек-ле доп-дораан эмнелге черинге баар херек. Аарыг чиик-даа ышкаш сагындырар болза, ооң аарберге хевиринче шилчий бээри билдинмес болур. Ынчангаш ие бүүзү аараан чаш уругга эмчи келгиже чедир баштайгы дузаламчыны көргүзериниң адак дээрге эң бөдүүн хевирлерин билген турары чугула болгаш аңаа минута бүүзү үнелиг. Бир эвес уругнуң бакалаары кедеөөн болза, бо таварылгада ону 6—12 шактар иштинде чем бербейн аштадыптар. Чаш уругга аштадылга үезинде чигираат эвес, хайындыргаш сооткан сугну бичелеп бээри эргежок чугула. Уругну арыг орунга чыттыргаш, дышты бээр, ооң тынарынга чиик болуру-биле соңга карактарын агаар кирип турар кылдыр ажыктылап каар. Бир эвес чаш уругнуң буттары соок болур болза, грелка-биле азы чылыг суглуг шил-биле чылыдар. 6—12 шактарда, чаш уругнуң аштадыышкынын болдурган соонда ону бичелеп чемгерип эгелээр. Чаш уругга ижин-шөйүнү аарыглары тывылганының үезинде аңаа эң эки хоолуг чем болза иенин эмиг сүдү болур. Чылдагаанныг ужур-биле чаш уругну иезинин эмиг сүдүндеи чарып каан таварылгада өске кадык херээжен кижиниң эмиг сүдүн тывар дугайындз хемчегларни алза чогуур. Иенин эмиг сүдү тывылбайн барза, чаа саггаан инек сүдүн чартыы хире хайындырган суг-биле холаш, ону база катап хайындырган соонда сооткаш, ам чаш уругга 2 шак болгаш-ла 2 шопулактап ижиртир. Чемнендирилге аразында чаш уругга хайындыргаш, сооткан сугну үзүк чок, ындыг-даа болза, бичелеп бээри чугула.

Ада-иелер! Халдавырлыг аарыгларның бирээзи — ижин-шөйүнү аарыгларының чаш уругларга айыылдыг, халалының билип, оон-биле баш улур демиселди чорудар талазы-биле медицина ажылдакчыларының бүгү сүмезин күүседиңер! Кадыкшылдың үндезини—арыг-шеверни шыңгыы сагынар!

Эмчи А. ОНИСИМОВА.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Харыысалгалыг редакторнуң 3—62, харыысалгалыг редакторнуң орулакчызының, партийжи амыдырал, культура болгаш амыдырал киллистериниң—3—88. харыысалгалыг секретарьның 3—68, пропаганда болгаш көдээ ажыл-ажыл-агый, үлетпүр болгаш транспорт, чагаа киллистериниң, бухгалтерияның 4—98, иштики информация киллизиниң—3—65.

ТС—02418

Культура өргелелиниң типографиязы.